

УДК 347.961:342.5

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.5.2>

НОТАРІАТ У СТРУКТУРІ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ: ІНСТИТУЦІЙНИЙ АНАЛІЗ

Герич А.Й.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
юридичний факультет,*

*ДВНЗ «Ужгородський національний університет»;
ORCID: 0009-0000-9600-0125*

Герич А.В.,

кандидат юридичних наук, доцент,

*ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID: 0009-0002-2574-5271*

Герич А.Й., Герич А.В. Нотаріат у структурі публічної влади: інституційний аналіз.

Стаття присвячена дослідженню правової природи нотаріату та його місця в правовій системі України у контексті взаємодії з судовою владою. Аналізуються різні наукові підходи до визначення місця нотаріату в системі органів публічної влади, зокрема його віднесення до правоохоронних органів, характеристика як інституту превентивного правосуддя та розгляд як самостійної публічно-правової інституції. Досліджується подвійна природа нотаріату, який поєднує публічні та приватні начала: з одного боку, нотаріус є носієм публічної влади, виконуючи делеговані державою функції, з іншого – здійснює діяльність у межах вільної професії, зберігаючи незалежність та несучи особисту відповідальність за вчинені нотаріальні дії. Розглядається співвідношення судової та нотаріальної діяльності, обґрунтовується позиція, згідно з якою ці інститути утворюють послідовну систему захисту прав учасників цивільного обороту без конкуренції чи взаємної заміни. Аналізується превентивний характер нотаріальної діяльності як ключова ознака, що вирізняє нотаріат серед інших правових інституцій. На відміну від суду, який вирішує існуючі конфлікти, нотаріат забезпечує правову визначеність на етапі, що передуює виникненню потенційних спорів. Досліджується правовий статус нотаріату в Європейському Союзі, де він виконує подвійне завдання: залишається інструментом приватноправового регулювання та водночас є суб'єктом реалізації публічних повноважень у сфері запобігання зловживанням і підвищення правової безпеки. Розглядаються міжнародні стандарти нотаріальної діяльності, зокрема Принципи нотаріальної функції Міжнародного союзу нотаріату, які визначають нотаріальні послуги як важливий інструмент у системі відправлення правосуддя. Обґрунтовується, що ефективність правоохоронної діяльності нотаріату зумовлена властивостями нотаріального акта, зокрема його публічною достовірністю. Формулюються висновки щодо особливого місця нотаріату в правовій системі України та перспектив удосконалення механізмів його взаємодії з судовою владою.

Ключові слова: нотаріат, судова влада, превентивне правосуддя, нотаріальний акт, правова визначеність.

Gerych A.Y., Gerych A.V. Notary in the structure of public power: institutional analysis.

The article is devoted to the study of the legal nature of notarial services and their place in the legal system of Ukraine in the context of interaction with the judiciary. Various scientific approaches to determining the place of notarial services in the system of public authorities are analyzed, in particular, its attribution to law enforcement agencies, its characterization as an institution of preventive justice and its consideration as an independent public-legal institution. The dual nature of notarial services, which combines public and private principles, is studied: on the one hand, a notary is a bearer of public authority, performing functions delegated by the state, on the other hand, he carries out activities within the framework of a liberal profession, maintaining independence and bearing personal responsibility

for notarial actions committed. The correlation of judicial and notarial activities is considered, the position is substantiated, according to which these institutions form a consistent system of protection of the rights of participants in civil turnover without competition or mutual substitution. The preventive nature of notarial activities is analyzed as a key feature that distinguishes notarial services among other legal institutions. Unlike the court, which resolves existing conflicts, the notary public provides legal certainty at the stage preceding the emergence of potential disputes. The legal status of the notary public in the European Union is studied, where it performs a dual task: it remains an instrument of private law regulation and at the same time is a subject of the exercise of public powers in the field of preventing abuse and increasing legal security. International standards of notarial activity are considered, in particular the Principles of the Notarial Function of the International Union of Notaries, which define notarial services as an important tool in the system of administering justice. It is substantiated that the effectiveness of the law enforcement activity of the notary public is determined by the properties of the notarial act, in particular its public credibility. Conclusions are formulated regarding the special place of the notary public in the legal system of Ukraine and the prospects for improving the mechanisms of its interaction with the judiciary.

Key words: notary public, judiciary, preventive justice, notarial act, legal certainty.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку правової системи України характеризується пошуком оптимальних моделей організації публічної влади та механізмів забезпечення захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб. В умовах євроінтеграційних процесів, ускладнення цивільного обороту та зростання кількості правових відносин особливого значення набуває ефективне функціонування інститутів, покликаних забезпечувати правову визначеність та запобігати виникненню правових спорів. Конституційний принцип поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову, закріплений у ст. 6 Основного Закону, не охоплює всього різноманіття публічно-правових інституцій, що функціонують у сучасній державі, зокрема тих, які поєднують публічні та приватні начала у своїй діяльності.

Серед таких інституцій особливе місце посідає нотаріат, правова природа якого залишається предметом наукових дискусій. Нотаріат виконує важливу соціальну функцію із забезпечення захисту прав громадян та юридичних осіб, однак його місце в системі органів публічної влади визначається неоднозначно. Одні дослідники розглядають нотаріат як елемент правоохоронної системи, інші – як інститут превентивного правосуддя, близький до судової влади, треті наполягають на його самостійному статусі як інституції, що поєднує ознаки публічного органу та вільної професії. Така невизначеність негативно позначається на ефективності правового регулювання нотаріальної діяльності та потребує комплексного теоретичного осмислення з урахуванням вітчизняного досвіду, європейських стандартів та міжнародної практики організації нотаріату.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні правової природи нотаріату, визначенні його місця в правовій системі України та аналізі механізмів взаємодії інституту нотаріату з судовою владою.

Стан опрацювання проблематики. Питання правової природи нотаріату та його місця в системі державних органів привертає увагу багатьох вітчизняних науковців. Загальнотеоретичні аспекти організації державної влади та принципу її поділу досліджувала К. Чижмарь. Проблематику ролі та значення функцій нотаріату в правовій системі України аналізувала Л. Кияниця, яка обґрунтовує позицію щодо неможливості отождолення нотаріату з судовою владою. Питання взаємодії інституту нотаріату з судовою владою стало предметом дисертаційного дослідження П. Павлюка, який розглядає судову й нотаріальну діяльність як послідовну систему захисту прав учасників цивільного обороту. Подвійну природу нотаріату, що поєднує публічні та приватні начала, досліджував Д. Журавльов. Правовий статус нотаріату в Європейському Союзі та його роль у забезпеченні правової безпеки аналізували О. Зозуля, О. Головащенко та Є. Новіков. На міжнародному рівні принципи нотаріальної функції закріплені в документах Міжнародного союзу нотаріату (UINL), зокрема в Принципах нотаріальної функції та Кодексі деонтології, які визначають нотаріат як інструмент превентивного правосуддя та забезпечення правової визначеності. Водночас, незважаючи на значний науковий доробок, питання співвідношення нотаріальної діяльності з правоохоронною функцією держави та механізми взаємодії нотаріату з судовою владою потребують подальшого комплексного дослідження.

Виклад матеріалу дослідження. Відповідно до ст. 6 Конституції України державна влада здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Слід зазначити, що у сві-

товій конституційній практиці конкретна реалізація принципу поділу влади залежить від впливу багатьох чинників: історичних особливостей розвитку держави, рівня економічного, соціального та культурного розвитку суспільства, етнічних, міжнародних та інших факторів. В той же час, за твердженням К.Чижмар, дедалі помітнішими стають зростання соціальної ролі держави, а також вплив політичних партій на формування й функціонування державної влади, що позначається на виборі організаційно-правових засад функціонування держави [1, с. 56].

Питання про місце нотаріату в правовій системі України загалом та в системі цивільної юрисдикції зокрема має важливе теоретичне та практичне значення, щодо цієї проблематики висловлюються різноманітні, подекуди протилежні наукові позиції. Для з'ясування сутності цього питання слід врахувати, що система нотаріату, незалежно від способу її організації (державний чи приватний), є публічно-правовою інституцією та становить складову державної системи, хоча й функціонує в особливий спосіб.

Дослідники зазначають, що нотаріат як галузь юстиції за своєю правовою природою та сутнісними ознаками є близьким до судової влади і сприяє реалізації завдань правосуддя. Це дає підстави характеризувати нотаріат як інститут превентивного правосуддя [2, с. 43]. Власне, така характеристика, на наш погляд, обумовлена тим, що нотаріальна діяльність спрямована на попередження правових спорів шляхом належного оформлення та посвідчення юридичних фактів і документів. На відміну від суду, який вирішує вже існуючі конфлікти, нотаріат забезпечує правову визначеність та захист прав громадян на етапі, що передує виникненню потенційних спорів.

В той же час, за твердженням Л.Кияниці, не можна погодитися з тим, що нотаріат тяжіє до судової влади, оскільки нотаріату не притаманні владні повноваження та повноваження, що можуть визначати певний вид поведінки особи (осіб), як, наприклад, судовим рішенням можуть бути встановлені обов'язкові до виконання дії навіть всупереч волі особи. Навпаки, аргументує вчена, нотаріат має іншу правову природу, нотаріус може лише зафіксувати певне волевиявлення особи в певний проміжок часу, яке згодом не може бути спростоване цією особою чи іншими особами, оскільки воно засвідчене нотаріусом. Тут навіть можна говорити про роль нотаріуса як свідка в цивільних правовідносинах між учасниками цих правовідносин, який до того ж має повноваження самостійно офіційно підтвердити своє свідчення шляхом вчинення посвідчувального напису. Відповідно до ЦК України особа здійснює свої цивільні права вільно, на власний розсуд, тому нотаріус лише скеровує осіб, які звернулися за вчиненням нотаріальної дії в законне русло, якщо вони вийшли за його межі, та надає форму їх правовідносинам. Тим більше, на думку дослідниці, говорити про правосуддя зі сторони нотаріату не видається доцільним, по-перше, виходячи з визначення правосуддя як правозастосовної діяльності суду з розгляду і вирішення у встановленому законом процесуальному порядку віднесених до його компетенції цивільних, господарських, кримінальних і адміністративних справ з метою охорони прав та свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб та інтересів держави; по-друге, правосуддя належить до виключних функцій суду і відповідно до Конституції України не може бути передане іншим органам [3, с. 181].

Судова й нотаріальна діяльність відзначаються низкою загальних відзнак, вказує П. Павлюк, наявність яких дає право говорити про існування своєрідної послідовної й ефективної системи захисту прав і законних інтересів учасників цивільного обороту, в межах якої ніякої конкуренції чи заміни однієї ланки другою не відбувається. Більш того, пише вчений, наявність інституту органів нотаріату помагає значному зниженню навантаження на судові органи. Отже, і для судових органів, і для органів нотаріату існує загальна ціль - забезпечення захисту прав фізичних і юридичних осіб. І суддя, і нотаріус функціонують від імені держави, реалізують владні повноваження. Присутність нотаріуса в цивільно-правових відносинах як представника державної влади полягає у тім, що він покликаний, по-перше, реалізувати державну функцію з охорони й захисту прав, не допускаючи їхнього порушення, і, по-друге, додати цивільно-правовим відносинам законний, безконфліктний і передбачуваний характер. І суддя, і нотаріус при здійсненні своїх функціонувань однаковою мірою повинні бути незалежні як від держави, так і від учасників процесу. Це явище, в свою чергу, викликає такі принципи діяльності судді і нотаріуса, як об'єктивність, неупередженість, підкорення тільки закону й недопустимість втручання в їхню професійну діяльність [4].

За своєю правовою природою нотаріат, на думку Д.Журавльова, поєднує приватні та публічні начала. З одного боку, нотаріус є носієм публічної влади, оскільки виконує функції, делеговані

йому державою відповідно до закону. З іншого боку, він здійснює свою діяльність у межах вільної професії. Образно кажучи, нотаріат є своєрідною «юридичною інженерією», і лише професійний та відповідальний підхід нотаріуса до формування правових конструкцій на підставі закону забезпечує їхню непорушність [5]. Відзначимо, така подвійна природа нотаріату зумовлює його особливе місце в правовій системі. Так, зокрема, публічно-правовий аспект виявляється в тому, що нотаріус діє від імені держави, а його акти мають офіційний характер і презумпцію достовірності; приватноправовий аспект полягає в незалежності нотаріуса при здійсненні професійної діяльності, його особистій відповідальності за вчинені нотаріальні дії та можливості самостійно організовувати свою роботу. Саме таке поєднання публічних та приватних засад дозволяє нотаріату ефективно виконувати функцію забезпечення правової визначеності в цивільному обороті.

Схожу позицію висловлюють й О.Зозуля, О.Головащенко та Є.Новіков. Так, зокрема, вчені відзначають, що у системі права ЄС нотаріат виконує подвійне завдання: з одного боку, він залишається інструментом приватноправового регулювання, спрямованим на забезпечення дійсності волевиявлення сторін, а з іншого – є суб'єктом реалізації публічних повноважень у сфері запобігання зловживанням, легалізації доходів і підвищення правової безпеки. Таким чином, роль нотаріату більше не обмежується функцією засвідчення документів, а охоплює виконання превентивних і контрольних завдань, які тісно пов'язані з європейською політикою фінансової стабільності й правової безпеки [6, с. 282].

При цьому, під публічно-правовим статусом нотаріату України доцільно розуміти його положення у ієрархії органів публічної адміністрації, яке створює умови для забезпечення спроможності органами нотаріату своїми діями (актами) породжувати, змінювати або припиняти певні правовідносини у зв'язку із вчиненням нотаріальних дій [7, с. 156].

В той же час, віднесення нотаріату до правоохоронних органів традиційно обґрунтовується його основною функцією – захистом прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб шляхом вчинення нотаріальних дій, передбачених чинним законодавством.

Характерною ознакою нотаріальної діяльності є її превентивний, попереджувальний характер: хоча нотаріат виконує функції як загальної, так і приватної превенції, його головне призначення полягає у мінімізації ймовірності порушення приватних прав та запобіганні виникненню правових спорів [8, с. 33]. Саме завдяки цій превентивній функції нотаріат отримав назву «попереджувального правосуддя» у правових системах континентальної Європи. На відміну від судової влади, яка вирішує вже існуючі конфлікти, нотаріат спрямований на забезпечення правової визначеності ще на етапі оформлення правочинів. Нотаріус здійснює правовий контроль за законністю та відповідністю волевиявлення сторін, що дозволяє уникнути тривалих і витратних судових процесів у майбутньому. Таким чином, нотаріальна діяльність суттєво знижує навантаження на судову систему та сприяє стабільності цивільного обороту.

Водночас існує й протилежна позиція щодо місця нотаріату в системі державних органів. Окремі дослідники критикують підхід, згідно з яким нотаріат безпосередньо відносять до системи правоохоронних органів поряд із судом та прокуратурою, визнаючи за ним самостійне місце в цій системі. На їхню думку, таке віднесення є некоректним, оскільки не враховує специфіку нотаріальної діяльності та її відмінність від правоохоронної функції держави. Так, зокрема, нотаріальна практика традиційно розглядається як окрема та відмінна від діяльності адвокатів чи правоохоронних органів. Як зазначається, наприклад, в енциклопедії Британіка (*Encyclopaedia Britannica*), нотаріус у країнах континентального права є юристом, який спеціалізується на питаннях нерухомості, купівлі-продажу, іпотеки та спадкування, однак не має права представляти інтереси сторін у суді. Це принципово відрізняє його від правоохоронних органів, основним завданням яких є захист правопорядку та притягнення правопорушників до відповідальності [9].

При визначенні правової природи нотаріату традиційно ключовим аргументом вважається притаманна цьому інституту юрисдикційна, правозахисна функція. Саме завдяки основному призначенню – захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб шляхом вчинення передбачених законодавством нотаріальних дій – нотаріат розглядається як невід'ємний елемент правозахисної системи держави. Така позиція підтверджується зокрема й на міжнародному рівні. Так, відповідно до Принципів нотаріальної функції, затверджених Міжнародним союзом нотаріату (UINL), нотаріальні послуги охоплюють усі юридичні дії у безспірних справах, забезпечуючи правову визначеність для учасників правовідносин та сприяючи запобіганню судовим спорам через процедури правової медіації; вони є важливим інструментом у системі відправлення пра-

восуддя. При цьому нотаріуси, здійснюючи свою превентивну функцію, забезпечують правову визначеність і безпеку, діючи неупереджено та незалежно щодо сторін і державних органів [10].

Подібною позиції дотримуються й інші науковці, які вважають, що нотаріат, забезпечуючи захист прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, реалізує функцію надання кваліфікованої юридичної допомоги та здійснює правозахисну діяльність шляхом вчинення передбачених законодавством нотаріальних дій, що інтегрує його до правоохоронної системи держави [див. наприклад, 12].

Це положення знаходить підтвердження й у міжнародній практиці. Зокрема, відповідно до Закону штату Мічиган про нотаріальні дії (Michigan's Law on Notarial Acts), нотаріат забезпечує захист громадян від шахрайства шляхом вимоги до уповноваженого нотаріуса перевіряти та засвідчувати підписання документів [13]. Аналогічно, відповідно до Кодексу деонтології Міжнародного союзу нотаріату (UINL), нотаріуси, здійснюючи свою превентивну функцію, забезпечують правову визначеність і безпеку, сприяючи захисту прав людини та запобіганню спорам [14].

Відзначимо, на відміну від більшості правоохоронних органів, вітчизняний нотаріат не наділений повноваженнями щодо застосування примусових заходів, нотаріуси забезпечують реалізацію та охорону прав і законних інтересів учасників правовідносин шляхом вчинення нотаріальних дій, що становлять основний зміст нотаріальної діяльності. Слід зазначити, що як вчинення нотаріальної дії, так і відмова у її вчиненні, яка перешкоджає неправомірним діям фізичних та юридичних осіб, спрямовані на досягнення єдиної правозахисної мети. При цьому, результатом вчинення нотаріальної дії є нотаріальний акт – публічне владне рішення нотаріуса у конкретній нотаріальній справі, викладене у письмовій формі, засноване на законі та спрямоване на виникнення, зміну або припинення суб'єктивних прав і обов'язків.

Водночас діяльність нотаріуса з охорони прав і свобод особи не обмежується лише вчиненням нотаріального акта, у багатьох випадках нотаріус зобов'язаний забезпечити зберігання вчиненого нотаріального акта, надати відповідну інформацію податковим органам, а також брати участь у судових засіданнях у зв'язку з оскарженням нотаріальної дії або розглядом позову щодо права, яке виникло внаслідок посвідчення правочину. Відсутність у нотаріуса повноважень щодо застосування примусових заходів компенсується діяльністю інших правоохоронних органів, які забезпечують виконання зобов'язань за документами, що виходять від нотаріуса [16, с. 70].

Ефективність правоохоронної діяльності нотаріату безпосередньо зумовлена властивостями, притаманними нотаріальному акту. Ще австрійський правознавець середини XIX століття Й. К'ярі зазначав, що сутнісною характеристикою нотаріату, яка забезпечує йому загальне визнання та значущість, є публічна достовірність нотаріальних документів, що впливає з делегованих державою владних повноважень [17, с. 16].

Історичний розвиток нотаріату, за твердженням К.Чижмарь, засвідчує, що цей інститут завжди був важливим елементом правоохоронної системи, роль якого суттєво зростає в умовах розбудови правової соціальної держави. Як специфічний інститут правозахисної діяльності нотаріат характеризується тим, що отримує свої повноваження від держави, організовується та функціонує відповідно до закону, здійснюючи діяльність із дотриманням встановлених законодавством процедур, передусім шляхом вчинення нотаріальних дій. Ознакою, що вирізняє нотаріат у системі правоохоронних органів, є особливий напрям його діяльності – превентивне юридичне обслуговування. При цьому, зазначає вчена, від інших форм юридичного обслуговування, зокрема адвокатської діяльності, нотаріат відрізняється, по-перше, попереджувальним, профілактичним характером діяльності; по-друге, орієнтацією на захист прав у приватноправовій сфері; по-третє, особливим механізмом захисту приватного права – нотаріальним процесом, результатом якого є нотаріальний акт [1, с. 76].

Висновки. Отже, як бачимо, нотаріат як публічно-правова інституція займає особливе місце в системі органів держави, поєднуючи приватні та публічні начала. З одного боку, нотаріус є носієм публічної влади, виконуючи делеговані державою функції, його акти мають офіційний характер і презумпцію достовірності. З іншого боку, нотаріус здійснює діяльність у межах вільної професії, зберігаючи незалежність та несучи особисту відповідальність за вчинені нотаріальні дії. Така подвійна природа, підтверджена як вітчизняною доктриною, так і практикою Європейського Союзу, зумовлює ефективність нотаріату у забезпеченні правової визначеності в цивільному обороті.

Аналіз опрацьованих нами в роботі наукових позицій засвідчує відсутність єдиного підходу до визначення місця нотаріату в системі державних органів. Частина дослідників обґрунтовує

близькість нотаріату до судової влади, характеризуючи його як інститут превентивного правосуддя, оскільки нотаріальна діяльність спрямована на попередження правових спорів шляхом належного оформлення юридичних фактів. Водночас, інші науковці заперечують таку позицію, аргументуючи, що нотаріату не притаманні владні повноваження, характерні для судової влади, а правосуддя є виключною функцією суду згідно з Конституцією України. На нашу думку, судовий і нотаріальний діяльність утворюють послідовну та ефективну систему захисту прав учасників цивільного обороту, в межах якої не відбувається конкуренції чи заміни однієї ланки іншою, а наявність нотаріату суттєво знижує навантаження на судові органи.

Характерною ознакою, що вирізняє нотаріат серед інших правових інституцій, є превентивний, попереджувальний характер його діяльності. На відміну від суду, який вирішує вже існуючі конфлікти, та правоохоронних органів, наділених повноваженнями щодо застосування примусових заходів, нотаріат забезпечує правову визначеність на етапі, що передуює виникненню потенційних спорів. Результатом нотаріальної діяльності є нотаріальний акт – публічне владне рішення, засноване на законі та спрямоване на виникнення, зміну або припинення суб'єктивних прав і обов'язків, публічна достовірність якого забезпечує загальне визнання нотаріату.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Чижмарь К.І. Інститут нотаріату в системі захисту прав і свобод людини і громадянина: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2015.
2. Комаров В.В., Баранкова В. В. Нотаріат в Україні: *підручник*. Харків: Право, 2011. С. 43.
3. Кияниця Л.В. Роль і значення функцій нотаріату в правовій системі України. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 3. С. 180–186. DOI: 10.36695/2219-5521.3.2023.37
4. Павлюк П.О. Взаємодія інституту нотаріату з судовою владою в Україні: магістер. робота: 081 Право / Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. Одеса, 2020.
5. Журавльов Д. Нотаріат як попереджувальне правосуддя. *Юридичний Радник*: вебсайт. 16.11.2011. URL: <http://yurradnik.com.ua/news/огляд-змі-нотаріат-як-попереджувальн/>.
6. Зозуля О.І., Головащенко О.С., Новіков Є.А. Правовий статус нотаріату в Європейському Союзі. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2025. Вип. 47. С. 282–292. DOI: 10.5281/zenodo.18070845.
7. Льева Н.В. Щодо визначення правового статусу нотаріату в Україні. *Форум права*. 2010. № 3. С. 152–156 URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-3/10invnu.pdf>
8. FAO and UINL. Responsible governance of tenure and preventive justice – A guide for notaries and other practitioners in the preventive administration of justice. Governance of Tenure Technical Guide No. 13. Second edition. Rome, 2022.
9. Notary. Encyclopaedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/notary>
10. Principles of the notarial function. *International Union of Notaries (UINL)*. URL: <https://uinl.org/fundamental-principles/principles-of-the-notarial-function/>
11. Белов Д.М., Белова М.В. Добросовісність в органах державної влади як елемент правової ідеології сучасного суспільства. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. Випуск 86. Ч. 5. С. 213–218. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/01/34-4.pdf>
12. Бандурка О.М., Безсмертний А.К. Судові та правоохоронні органи України / За ред. проф. О.М. Бандурки. Харків: Ун-т внутр. справ, 1999. 332 с.
13. Michigan's Law on Notarial Acts (MiLONA), P.A. 238 of 2003. *Michigan Secretary of State*. URL: <https://www.michigan.gov/sos/notary-services>
14. Deontology and Rules of Organization for Notariats. *International Union of Notaries (UINL)*. URL: <https://uinl.org/fundamental-principles/deontology-and-rules-of-organization-for-notariats>.
15. Белов Д.М., Белова М.В., Конституційний транзит: окремі питання теорії. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. Випуск 84. Ч. 4. С. 107–114. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/312337>.
16. Кучук А. Правоохоронна діяльність: стан наукової розробки проблеми. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 2. С. 68–72.
17. Chiari J. Das österreichische Notariat. Wien, 1851. 291 s.